

## РУРАЛНА ЕКОНОМИЈА И ИНТЕГРАЛНИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ (корисна искуства развијених земаља за дефинисање домаће руралне политике)

### САЖЕТАК

Због разлике у општој развијености, расположивости пољопривредним ресурсима, производности, распореду и густини становништва у појединим земљама свијета, различити су проблеми активирања и укључивања у тржишну економију депресираних подручја, а то су најчешће рурална подручја. Незаобилазна привредна грана у таквим подручјима је пољопривреда. Развијене земље свијета развиле су пољопривреду, чије карактеристике означавају мултифункционалним.

Системским приступом, презентират ћемо искуства у примјени мултифункционалне пољопривреде, која поред производње хране, обезбјеђује и одређене нетржишне функције, због чега је праћена значајним субвенцијама и као таква омогућила развој других економских активности.

**Кључне ријечи:** рурална економија, интегрални рурални развој, органска пољопривреда

### Увод

Оживљавање руралног простора треба кренути од његовог разумијевања, познавањем његових обиљежја и потенцијала те од уважавања локалних разноликости. Основне друштвено-економске карактеристике региона, локалних заједница и других врста територијалних јединица, раније приказиване у стандардним географским описима стања, данас су добиле нову интерпретацију. Главна привредна активност у сеоским регионима је пољопривреда, како у неразвијеним земљама свијета, тако и у земљама у развоју. Међутим, рурални се развој не може ограничити само на подупирање пољопривредне производње.

У процесу подршке сектору агробизниса главни фокус са *повећања продуктивности* премјестио се на *обезбјеђење бољег квалитета живота*, како за произвођаче тако и за потрошаче. Рурална економија још увијек овиси и наставиће овисити о активностима у сектору агробизниса, мада би нагласак требало ставити на развој других економских активности (туризам и туристичка индустрија, индустрија амбалаже, итд.) које би унаприједиле ниво услуга у руралним заједницама (трговина и разне врсте услуга). У том контексту ЕУ је спремна пружити подршку руралним подручјима.

Изазов је овим радом скренути пажњу на већ успјешно примјјењен концепт развоја руралних подручја, у неким од најразвијенијих земаља свијета.

<sup>1</sup> Mr Edin Ramić. Adresa: Šeher bb, 75406 Osmaci; e-mail: edo.ramic@gmail.com

## ***Рурална економија и интегрални рурални развој***

*Рурална економија* дефинише се као интегрална, територијално заокружена, сеоска привреда коју чини скуп међусобно повезаних привредних дјелатности и других активности. Поред примарне пољопривредне производње ту спада прерађивачка индустрија (најчешће базирана на сировинама пољопривредног поријекла и расположивој локалној радној снази), водопривреда са рибарством, рударство, шумарство, ловство, трговина и друге услуге, туризам, занатство, те бројне активности везане за просторно уређење, организацију становања, коришћење слободног времена, очување здравља људи, образовање и перманентне обуке, очување еколошке равнотеже између човјека и природе која, између осталог, подразумева самоодрживи развој пољопривреде. Логично је да управљање мултисекторално-интегралном руралном економијом захтијева нове приступе у развоју одређених географских подручја.

*Концепт интегралног руралног развоја (ИРР)*, релативно је нова тема у теорији развоја а његово појављивање везује се за земље трећег свијета при тестирању програма развоја реализованих од стране међународних институција.

Наравно, развијене земље су идентификовале све препреке у примјени модела развоја, те су последњих деценија 20. вијека обилато користиле резултате тестираних пројеката, прилагодили их властитим ситуацијама, те најчешће тако дефинисале властите аграрне политике. Реформисана аграрна политика постаје затим рурална политика која се односи на комплекс руралне економије.

Схваћено је да аграрна политика није довољна за рјешавање проблема руралних подручја, јер нуди само парцијална рјешења, те као таква може бити само дио руралне политике. Примарна пољопривредна производња има све мањи значај у руралним подручјима у односу на друге дјелатности ових подручја. Укључивањем сељака у нова занимања, примјеном ниско-инпутне технологије, те појавом нових фармера (пензионирани академски образовани грађани), долази до сасвим новог приступа развоју сељачких газдинстава. У руралним подручјима се, дакле, користи и знање а не само радна снага.

## ***Искуства неких развијених земаља у области руралне економије и ИРР***

Развијене земље су врло рано схватиле да је концепт интегралног руралног развоја неминовност, те су разрадиле квалитетне програме развоја руралних подручја и активирале иста, уводећи их у савремене токове развијене тржишне економије. Искуства неких земаља, која могу користити при дефинисању босанскохерцеговачке руралне политике приказаћемо у кратким цртама овдје.

*САД* су провођењем аграрне политике последњих деценија двадесетог вијека, извршиле радикалне заокрете у правцу обједињавања, односно изједначавања, ове политике са политиком руралне економије. У програмима руралног развоја акценат се, поред осталог, ставља на приградску пољопривреду, алтернативне технологије у производњи здраве хране, рекреационе могућности одређених подручја, активирање традиционалног заједништва становништва руралних подручја. Појам модерне пољопривреде, поред производње хране и влакана, укључује и производњу ванпољопривредних инпута, као и прерађивачку индустрију базирану на сировинама пољопривредног поријекла. Оваквим схваћањем развоја чак и у подручјима која су у великој мјери зависна од примарне пољопривредне производње, њена улога у запошљавању је релативно мала. (око 9% укупно запослених). Непољопривредне дјелатности се развијају као потреба одржавања живота на фармама, при чему се за мјешовита фармерска газдинства каже да управо она земљу чине виталном. Захваљујући примјени нових технологија и политика, продуктивност рада је у сталном порасту.

Француска је у склопу бриге о селу основала Међуминистарски одбор за развој села крајем 1970-их година, што је заправо иновирање аграрне политике унутар ЕЗ која почива на утемељеном Фонду за развој руралних подручја. Основни циљеви политике су исправљање недостатака секторске политике која је спутавала развој села а своди се на следеће:

- 1) међусекторска оријентација у развоју руралних подручја,
- 2) уређење простора у циљу заокруживања сељачких имања,
- 3) заустављање напуштања села оне популације која не може да ријеша своје проблеме самим напуштањем руралних подручја,
- 4) дислокација мање прљаве индустрије, као нпр електронике.

Као главни изазов руралне привреде налази се разноврсност дјелатности, тако да се јавља потреба школовања младих за нова занимања у циљу стварања локалних берзи рада. Задруга добија изузетно значајно мјесто у ширењу алтернативних технологија преко властитих служби, а нарочита пажња се посвећује професионалном менаџменту.

Швајцарска основна политика развоја руралних подручја је напуштање секторског приступа за рачун регионалног, а основни циљ ове политике је просторно уређење земље, нарочито брдско-планинских подручја. Овако осмишљена и флексибилна политика руралних зона константно има три основне функције:

- 1) производња хране,
- 2) организација слободног времена (одмор и рекреација),
- 3) очување, односно побољшање еколошке равнотеже.

За овако дефинисане циљеве, утемељена је и стратегија која почива на добро постављеној законској регулативи, нарочито у подручју потицаја пољопривредницима и кредитирању инфраструктуре.

Због забринутости грађана за властито здравље, потицајима органским пољопривредницима, деведесетих година двадесетог вијека интензивирана је производња хране по принципима органске пољопривреде. Унаточ чињеници да има веома мало обрадиве земље, Швајцарска главнину својих потреба задовољава домаћом производњом, а годишња продуктивност једнака је, или чак и већа, него у другим земљама ЕУ.

Аустрија. Почети органске пољопривреде настали су у аустријској покрајини Корушкој 1927. и 1935.г. Права експанзија овог начина пољопривредне производње услиједила је тек од 1980-их година, понајвише захваљујући интересу, а потом и интервенцији саме државе.

Највећа је концентрација органски усмјерених газдинстава у покрајинама у којима је традиционално сточарство главна пољопривредна дјелатност, с превлашћу пашњачких површина: Тирол, Салзбург и Штајерска. Показало се да се газдинства пашњачког типа или мјешовита, али с високим удјелом пашњачких површина, лакше преусмјеравају у органска (Вогл, Хесс, 1998).

Развоју и активирању руралних подручја помогла је међурегионална сарадња и међусекторска оријентација у развоју депресираних подручја.

Њемачка је један од највећих европских извозника пољопривредних производа иако се последњих година и у овој земљи као и већини европских земаља смањује интерес за пољопривреду. Највећи дио прехранбених производа извози се у земље ЕУ, ЕФТЕ и транзицијске земље источне европе. Пољопривредно земљиште обухвата 43% од укупног земљишта, или 17,26 милиона ха. Више од половине газдинстава мјешовитог су типа, што значи да чланови породице остварују и дио прихода изван пољопривреде.

Просјечна величина њемачких газдинстава с органском производњом је 42,86 ха, но она су битно мања у западном дијелу регије, од само 16 ха (Баден–Виртемберг) до 58 ха (покрајина СлезвингХолстеин), односно у источном дијелу гдје су посједи и више од 200 ха (Бранденбург). Разлог такве разлике лежи у постојању великих социјалистичких пољопривредних посједа, задружних имања која су се након пада комунизма и уједињења Њемачке давала у закуп или продавала у великим јединицама. Тржиште органским пољопривредним производима слабије је развијено него у сусједним земљама.

*Шпанија* је слично нама имала оскудна знања о приступу развоја руралне економије, недостајао је и институционални и законски оквир који ангажује локалне власти, многа подручја су изолована због неразвијене инфраструктуре а у ванпољопривредном сектору је огроман број незапослених. Дефинисани правци развоја руралних подручја предвидјели су: могућност давања паркова под закуп уз могућност откупа, партнерска улагања, подршку локалним иницијативама преко локалне самоуправе, задруга, синдиката, банака, агенција и сл. Предвиђено је и преусмјеравање пореза као извор финансирања одабраних пројеката руралног развоја.

*Лихтенштајн*, унаточ чињеници да је једна од најмањих европских држава, и да су банкарство и офф схоре твртке главни извор прихода становништва, укључен је у развој руралних подручја, тако да се од почетка 90-их година 20. ст. почела уводити органска пољопривреда. Унаточ чињеници да на нивоу државе не постоји институција директно задужена за провођење инспекције и надзора, произвођачи су се путем удружења самоорганизирали у надзор, прераду и трговину органски произведене хране.

### ***Стратешке смјернице за рурални развој ЕУ***

Стратешке се смјернице односе на шест подручја:

1. Повећање конкурентности пољопривреде и шумарства,
2. унапређење околиша и природе,
3. унапређење квалитета живота у руралним подручјима и потицање диверзификације,
4. изградња локалних способности за запошљавање и диверзификацију,
5. транспонирање приоритета у програме,
6. комплементарност различитих инструмената заједнице.

За сваки скуп приоритета предложена су кључна подручја дјеловања, која подразумевају идентифицирање подручја у којим подршка ЕУ ствара највећу додану вриједност на нивоу ЕУ те њихово повезивање с главним приоритетима (зацртаним у агенди из Лисабона и Гетеборга).

Надаље, осигурава се усклађеност с другим политикама ЕУ, посебно кохезијском и заштитом околине, те прати примјена нове, тржишно оријентисане заједничке пољопривредне политике и реструктурирање које ће она изискивати у старим и новим чланицама.

Политика руралног развоја, након реформе заједничке пољопривредне политике којом се у пољопривреду уносе тржишни елементи, постаје све важнија. Надаље, како рурална подручја чине око 90% територија проширене ЕУ, њихов је развој важан за испуњавање циљева Лисабонске стратегије (раст и стварање нових радних мјеста) те за омогућавање одрживости у складу с циљевима из Гетеборга.

## **Закључак**

Данас пољопривреда има значајну улогу у руралном развоју, али не пољопривреда као само производна дјелатност, него одржива, ефикасна и еколошки прихватљива.

Одбачене су традиционалне аграрне политике, те је данас у развијеном свијету пољопривреда као дио привредне цјелине, територијално заокружена у скуп међусобно повезаних привредних дјелатности и других активности, које се дефинишу као рурална економија.

Пољопривредни приходи су само једна компонента укупних прихода многих пољопривредних домаћинстава, и постоји тренд смањења тих прихода.

Развојне стратегије ЕУ усмјерене су на квалитет живота, очување природних ресурса, уравнотежена тржишта и одрживи развој.

Не постоји универзални рецепт који се може примијенити у развоју руралних подручја, али нема ништа практичније од добре теорије развоја.

У оквиру система тржишне економије, потребно је искористити огромне потенцијале руралних подручја као фактор успјешнијег савладавања процеса трансформације земље.

## **Литература:**

1. Бабовић, Ј. и др, Агробизнис у еколошкој производњи хране, Научни институт за ратарство и повртарство Нови Сад, Нови Сад 2005. године
2. Церовић, Б. Економика транзиције, Економски факултет Београд, Београд 2004.
3. Ћерић, Б. Теорија и политика привредног развоја, Савремена администрација, Београд 1997.
4. Група аутора, Енциклопедија – Животна средина и одрживи развој, Завод за уџбенике и наставна средства С.Сарајево, Издавачко предузеће Ецолибри Београд, Београд 2003.
5. Лукић, Р. Основе обрачуна и анализе трошкова у пољопривредном предузећу, Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду, Београд 2006.
6. Пејановић, Р, Тица, Н. Транзиција и агропривреда, Пољопривредни факултет Нови Сад – Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад 2005.
7. Средојевић, Ј. З, Економски проблеми еколошке пољопривреде, Пољопривредни факултет, Београд-Земун, Београд 2002. године, стр. 74
8. Васиљевић, З. Економска ефективност инвестиција у пољопривреди, Задужбина Андрејевић, Београд 1998.
9. Вучинић, М, Пешић В, Еколошки аспекти одрживе пољопривреде, Институт за истраживања у пољопривреди Србија, Београд 2001. године
10. Закић, З. Аграрна економија, Економски факултет у Београду, Београд 2001.